

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรยั่งยืนและเกษตรทางเลือก

คำศัพท์ “ความยั่งยืน” กลายเป็นคำฮิตที่นิยมใช้ทั่วไปในแวดวงนักพัฒนา แม้ว่าทั้งผู้พูดและผู้ฟังอาจจะมิได้มีความเข้าใจต่อความหมายและแนวคิดของคำนี้ตรงกัน คำว่า “ความยั่งยืน” มาจากคำภาษาอังกฤษว่า **sustainability** ซึ่งในพจนานุกรมนั้นอธิบายความหมายว่า คือ “การดำเนินการไปอย่างต่อเนื่องหรือความสามารถในการดำรงอยู่โดยไม่มีวันสูญหายไป” แต่เมื่อนำคำนี้มาใช้ในทางการเกษตร คำว่า “ความยั่งยืน” นี้ น่าจะหมายถึง “ศักยภาพในการผลิตที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยไม่ทำให้ฐานทรัพยากรทรุดโทรมหรือสูญสิ้นไป” ดังที่คณะกรรมการที่ปรึกษาด้านเทคนิคของกลุ่ม CGIAR (Consultative Group on International Agricultural Research) ได้นิยามว่า “เกษตรยั่งยืน คือ ระบบการบริหารทรัพยากร เพื่อทำการผลิตทางการเกษตรที่ตอบสนองต่อความจำเป็นและต้องการของมนุษย์ และในขณะเดียวกันก็ธำรงรักษาและฟื้นฟูคุณภาพของสิ่งแวดล้อม ตลอดจนช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ” (TAC/CGIAR 1988)

แต่ก็มีนักวิชาการบางท่านที่นิยามความหมายของเกษตรยั่งยืนในบริบทที่กว้างกว่า เช่น Gips (1986) ซึ่งมองว่าระบบเกษตรยั่งยืนต้องประกอบด้วยเงื่อนไข 5 ประการ คือ

- (ก) **สอดคล้องกับระบบนิเวศ** คือ มีการรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้คงสภาพที่สมบูรณ์ รวมทั้งระบบนิเวศการเกษตรอย่างเป็นองค์รวม ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิต เช่น ดิน น้ำ หรือสิ่งมีชีวิต เช่น มนุษย์ พืช หรือสัตว์ ตลอดจนสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กในดิน ควรได้รับการดูแลจัดการให้มีความสมดุลและมีสุขภาพที่ดี โดยนำระบบการจัดการปรับปรุงบำรุงดินและการดูแลสุขภาพของพืช สัตว์ และมนุษย์โดยกระบวนการทางชีววิทยา (การควบคุมกันเอง) มาใช้ รวมทั้งนำทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ แต่ขณะเดียวกันก็มีมาตรการป้องกันการสูญเสียธาตุอาหาร มวลชีวภาพและพลังงาน รวมทั้งป้องกันการเกิดมลพิษต่างๆ ตลอดจน ควรเน้นให้มีการใช้แหล่งทรัพยากรและพลังงาน

หมุนเวียนเพิ่มขึ้น เช่น จากแสงแดด กระแสลม ฯลฯ เป็นต้น

(ข) **มีความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจ** คือ เกษตรกรควรจะสามารถทำการผลิตพอเพียงที่จะเลี้ยงดูครอบครัว และมีรายได้ตามอัตราผลตอบแทนที่มีผลตอบแทนที่เหมาะสมต่อแรงงานหรือต้นทุนการผลิตอื่นๆ กรอบในการพิจารณาความอยู่รอดทางเศรษฐกิจนี้ไม่ควรดูเฉพาะแต่ผลผลิตโดยตรงจากฟาร์มเท่านั้น แต่รวมถึงประโยชน์อื่นด้านกว้าง เช่น การลดค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน การอนุรักษ์ทรัพยากร และการลดความเสี่ยง

(ค) **มีความยุติธรรมทางสังคม** คือ มีการกระจายทรัพยากรและอำนาจให้กับประชาชนเพื่อเป็นหลักประกันว่า ประชาชนทุกคนจะได้รับ การตอบสนองในด้านปัจจัยยังชีพและโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการผลิตเท่าเทียมกัน รวมทั้งมีหลักประกันสำหรับสิทธิในการใช้ที่ดิน, การมีเงินทุนที่พอเพียง, ความช่วยเหลือด้านเทคนิค และช่องทางด้านตลาด ประชาชนทุกคนมีโอกาสที่จะเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ทั้งในระดับพื้นที่และในระดับสังคมโดยรวม วิฤตการณ์ทางสังคมไม่ว่าจะเกิดจากสาเหตุอันใดก็ตาม อาจมีผลคุกคามต่อระบบสังคมโดยรวมได้ รวมทั้งระบบเกษตรกรรมด้วยเช่นกัน

(ง) **มีมนุษยธรรม** คือ สิ่งมีชีวิตทั้งมวล (พืช สัตว์ และมนุษย์) มีสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่อย่างเหมาะสม มนุษย์ทุกคนควรได้รับการยอมรับอย่างเท่าเทียมกัน รวมทั้งความสัมพันธ์ต่างๆ ควรตั้งอยู่บนค่านิยมที่ถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไว้วางใจซึ่งกันและกัน, ความซื่อสัตย์, การเคารพในตนเองและผู้อื่น, ความร่วมมือสามัคคี และความรักในเพื่อนมนุษย์ หลักการทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณของสังคมจะต้องได้รับการรักษาและพัฒนาให้ก้าวรุดหน้าไป

(จ) **มีความยืดหยุ่น** คือ ชุมชนท้องถิ่นสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะ เป็นเงื่อนไขด้านประชากรหรือนโยบายตลาด ซึ่งหมายความว่า จะต้องมีการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมควบคู่กันไป

หลักการพื้นฐานของ “ความยั่งยืน” นี้อาจดูขัดแย้งกัน และอาจมีมุมมองได้หลายแง่มุม เช่น จากมุมมองของเกษตรกร, ชุมชน, ประเทศ หรือระดับโลก ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นระหว่างความต้องการใช้ประโยชน์ปัจจุบัน หรือการใช้ประโยชน์เพื่อลูกหลานในอนาคต หรือระหว่างการ

ตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐาน และการอนุรักษ์ทรัพยากรสำหรับอนาคต เกษตรกรอาจเรียกร้องให้ยกระดับราคาผลผลิต แต่สำหรับรัฐบาล เรื่องที่รัฐต้องให้ความสำคัญคือ การผลิตอาหารให้เพียงพอที่จะเลี้ยงประชากรในราคาที่ไม่สูงเกินไปนัก ในกระบวนการตัดสินใจความขัดแย้งนี้ เราต้องเลือกหาจุดสมดุลที่ตอบสนองต่อความต้องการของทุกฝ่ายได้เป็นที่พอใจ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องพัฒนาสถาบันและกระบวนการในการกำหนดนโยบายขึ้นในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับหมู่บ้านจนถึงระดับโลก เพื่อเป็นหลักประกันสำหรับการพัฒนาแบบยั่งยืนที่แท้จริง

ระบบการใช้ที่ดินอย่างปราณีตและมีความหลากหลายทางชีวภาพมาก อยู่ใกล้ๆ กับเขตคิลีในประเทศเคนยา ซึ่งน่าจะเป็นการผลิตที่มีความยั่งยืนมากที่สุดแห่งหนึ่ง (ภาพโดย Chris Pennarts, Studio 3)
